

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

AK ./ riksåklagaren ang. grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning m.m.

(Hovrättens för Nedre Norrland dom den 25 oktober 2013 i mål B 143-13)

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att inkomma med svarsskrivelse i målet. Jag vill anföra följande.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom och avstyrker prövningstillstånd.

Bakgrund

AK har av hovrättens majoritet dömts för grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning till fängelse i 10 månader.

Den gärningsbeskrivning som ligger till grund för hovrättens dom lyder enligt följande.

K har under perioden sommaren 2000 till sommaren 2001 varit löptränare för målsäganden, född 1985. K har under ovan angiven period förmått målsäganden till sexuellt umgänge dels i Eskilstuna och dels i Ks lägenhet i x-stad bestående av ett flertal orala och två anala samlag samt att K vid minst två tillfällen penetrerat målsägandens anus med sina fingrar samt vid upprepade tillfällen onanerat åt målsäganden.

K har allvarligt missbrukat att målsäganden befunnit sig i en beroendeställning i förhållande till honom då han varit hans tränare och därigenom haft en stor inverkan på målsäganden.

Brottet är grovt med hänsyn till målsägandens ålder vid tiden för brottet samt att det är fråga om en lång tidsperiod där målsäganden utsatts för upprepade sexuella handlingar jämförliga med samlag.

Två av hovrättens ledamöter (båda juristdomare) var skiljaktiga i fråga om brottets rubricering. Enligt dem var gärningarna att bedöma som brott av normalgraden, varför åtalet enligt dem skulle ogillas på grund av preskription.

Överklagandet till Högsta domstolen

AK yrkar i första hand att åtalet och målsägandens skadeståndstalan ska ogillas och i andra hand att straffet ska sättas ned.

Som skäl för prövningstillstånd anför han bl.a. att rättsläget är oklart ifråga om hur rekvisiten ”förmå”, ”allvarligt missbruka” samt ”beroendeställning” ska tolkas och tillämpas samt i fråga om hur brottet ska rubriceras. Enligt AK är det av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar hans överklagande.

Även målsäganden har överklagat hovrättens dom och yrkat fullt bifall till sin vid hovrätten förda skadeståndstalan. Målsäganden har också yrkat att straffet ska skärpas.

Grunderna för min inställning

Sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning

Enligt 6 kap. 3 § första stycket brottsbalken döms den som förmår en person att företa eller tåla en sexuell handling genom att allvarligt missbruka att personen befunnit sig i beroendeställning till gärningsmannen för *sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning* till fängelse i högst två år. Är brottet grovt, döms enligt andra stycket samma lagrum för *grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning* till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen annars visat särskild hänsynslöshet.

Paragrafen i dess nuvarande form infördes genom de nya bestämmelser om sexualbrott i 6 kap. brottsbalken som trädde ikraft den 1 april 2005. I förarbetena till de nya bestämmelserna uttalas bl.a. följande (2004/05:45 s. 141 f).

För straffansvar krävs alltså att det är gärningsmannen som är aktiv, dvs. förmår offret att företa eller tåla en sexuell handling. Liksom tidigare förutsätts också att det ska vara frågan om ett ”allvarligt missbruk” av en persons beroendeställning. För att beroendeställning ska föreligga krävs, liksom enligt gällande rätt, att det är fråga om ett avhängighetsförhållande mellan gärningsmannen och den mot vilken brotten riktas. Beroendeställningen kan t.ex. ha sin grund i ekonomiska mellanhavanden eller i ett anställnings- eller lydnadsförhållande. Den kan också grundas på förhållandet mellan en på en kriminalvårdsanstalt intagen person och en tjänsteman där. Ställningen kan även vara av annat slag. Någon ändring i sak är alltså inte avsedd i dessa hänseenden (jfr NJA II 1962 s. 174 och prop. 1991/92:35 s. 23).

Högsta domstolen har i NJA 1988 s. 279 bl.a. uttalat att uttrycket ”förmår” med hänsyn till legalitetsprincipen inte kan ges annan innebörd än att däri ligger ett

krav på åtminstone något mått av aktivitet i form av fysisk eller psykisk påverkan.

Hovrättens domskäl

Hovrätten uttalar i sina domskäl under rubriken skuld och rubricering bl.a. följande.

I likhet med tingsrätten anser hovrätten att målsäganden har gjort ett trovärdigt intryck då han på ett måttfullt och förhållandevis nyanserat sätt berättat om de aktuella händelserna. AKs berättelse framstår å andra sidan som något svårförståelig och märklig i vissa delar, exempelvis hans uppgifter om att målsäganden, trots sin ungdom, var den som var synnerligen angelägen om att inleda sexuellt umgänge med AK. Målsägandens berättelse får i olika delar stöd av utredningen i målet, främst av vittnet A:s uppgifter om att AK agerat på ett liknande sätt mot honom. Det har inte framkommit något skäl för målsäganden att oriktigt beskylla AK för brott. Vid dessa förhållanden anser hovrätten att målsägandens berättelse ska ligga till grund för bedömningen av åtalet.

Såväl AK som målsäganden har beskrivit att sexuella handlingar har förekommit på sådant sätt och i sådan omfattning som åklagaren gjort gällande.

Den fråga hovrätten därefter har att ta ställning till är om målsäganden under den tid som är aktuell i målet har stått i beroendeställning till AK och om denne i så fall genom att allvarligt missbruka denna beroendeställning förmått målsäganden att företa eller tåla de sexuella handlingar som genomförts.

En första förutsättning för att AK ska kunna dömas för brott är alltså att målsäganden var i sådan beroendeställning till honom som avses i bestämmelsen om sexuell utnyttjande av person i beroendeställning (6 kap. 3 § brottsbalken). Förarbetena till lagstiftningen (prop. 1962:10) ger inte något närmare besked om vad som avses med en beroendeställning, men ger flera exempel på situationer som faller in under bestämmelsen. Exempelen omfattar såväl fall där någon har en överordnad eller bestämmande ställning i förhållande till en annan person som fall där någon faktiskt är beroende av någon annan utan att det finns något formellt förhållande mellan dem. Den formella ställningen mellan personerna är således inte avgörande för att bestämmelsen ska tillämpas. Det krävs att det finns ett avhängighetsförhållande mellan gärningsmannen och den mot vilken brottet förövas, som dock kan vara av medelbart eller indirekt slag. I kravet på att missbruket ska ha varit allvarligt ligger att den mot vilken gärningen har förövas ska stå under ett tryck som är av allvarlig betydelse för honom (NJA II 1962 s. 174 f.). Syftet med bestämmelsen är alltså att skydda personer som i skilda sammanhang rent faktiskt är beroende av någon annan och att detta beroende utnyttjas för sexuella ändamål.

AK har påstått att han och målsäganden endast tränat tillsammans och att han över huvud taget inte varit målsägandens tränare under aktuell tid. Hovrätten anser dock att utredningen i målet visar att AK blev målsägandens löptränare kort efter det att de träffades i juni 2000. AK, som då var närmare 40 år, hade stor kunskap om träning och lång erfarenhet av tränaruppdrag. Han intog snabbt en sådan ställning i förhållande till målsäganden som innebar att han i stor utsträckning styrde dennes

träningssupplägg och tävlingsdeltagande. Han lade upp scheman över hur träningen skulle bedrivas och utlovade att målsäganden därigenom skulle nå stora framgångar inom löpning. Till stor del planerade AK vilka tävlingar målsäganden skulle delta i samt ordnade med resor och boende i samband därmed. Målsäganden å andra sidan var enbart 15 år när han lärde känna AK och synes ha haft en något blyg personlighet. Han hade inte någon som helst erfarenhet av individanpassad träning på den nivå som blev aktuell så han fick AK som tränare. Målsäganden har beskrivit att han dessförinnan mestadels tränade orientering för en orienteringsklubb och löptränade en del på egen hand. Målsägandens stora intresse var dock löpning och han hade höga ambitioner med sin träning. När målsäganden träffade AK upplevde han att denne såg hans talang och tog sig an honom på ett sätt som han inte tidigare upplevt. Målsäganden har beskrivit att det var som att få en extra förälder när han lärde känna AK. Målsäganden upplevde AK som en skicklig och värdefull tränare och han har uttryckt att han var rädd för att förlora honom eftersom det inte fanns någon likvärdig alternativ tränare att tillgå. Det är tydligt att målsäganden kände sig beroende av AK genom att han upplevde att den träning som denne bedrev var helt avgörande för hans framgångar, vilket också tycks ha visat sig i tävlingssammanhang. Vid en samlad bedömning av angivna omständigheter anser hovrätten, i likhet med tingsrätten, att målsäganden har befunnit sig i en beroendeställning till AK under aktuell tid.

Det har framkommit att de sexuella handlingarna har skett på AKs initiativ i samband med att han regelbundet gett målsäganden massage, som enligt AK var en viktig del av träningen. Vid massagen har AK gradvis trappat upp de sexuella handlingarna och försökt att få dem att framstå som normala och något som målsäganden själv önskade. Det kan konstateras att AK på grund av sin roll som tränare har intagit en överordnad ställning i förhållande till målsäganden. Förhållandet mellan AK och målsäganden har inte heller i övrigt varit jämlikt med hänsyn till den stora skillnaden i ålder, mognad och erfarenhet. AK har, som hovrätten redan tidigare konstaterat i egenskap av tränare för målsäganden, haft makten att bestämma det mesta kring dennes träning och tävlingsdeltagande. Målsäganden å sin sida litade på och hade stort förtroende för AK, vilket medförde att han vill inrätta sig efter dennes instruktioner för träningen. Samtidigt har målsäganden gett uttryck för vissa skuld känslor till följd av att AK satsat så hårt och lagt ned så mycket tid på hans träning. Målsäganden har även berättat att han känt sig utlämnad till AK och att han inte visste hur han skulle ta sig ur den uppkomna situationen. Genom AKs agerande har målsäganden således hamnat i en situation som han haft svårt att värja sig i, vilket medfört att han stått under ett allvarligt tryck. AK har utnyttjat målsägandens ungdom och starka vilja att bli framgångsrik inom löpning. Sammantaget anser hovrätten att AK vid angivna förhållanden har förmått målsäganden till de sexuella handlingarna genom att allvarligt missbruka att målsäganden befunnit sig i en beroendeställning till honom.

Den fråga hovrätten slutligen har att ta ställning till i denna del är om det brott som AK har gjort sig skyldig till ska bedömas som grovt. Vid denna bedömning ska en helhetsbedömning göras av samtliga omständigheter kring gärningarna. Hovrätten konstaterar inledningsvis att det varit stor skillnad i ålder och mognad mellan AK och målsäganden, som var omkring 40 respektive 15-16 år vid händelserna. Det är även försvarande att det inte varit fråga om en ömsesidig kärleksrelation mellan AK

och målsäganden. De sexuella handlingarna har på Ander Karlströms initiativ skett vid upprepade tillfällen, förhållandevis regelbundet, under en tid om åtminstone åtta månader. AKs tillvägagångssätt framstår i flera avseenden som utstuderat och genomtänkt, bl.a. hans upplägg med inledande idrottsmassage och därefter försök att successivt få gärningarna att framstå som normala. Vid dessa förhållanden anser hovrätten, i likhet med tingsrätten, att den brottslighet som AK har gjort sig skyldig till ska bedömas som grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning.

Hovrätten uttalade i fråga om påföljd bl.a. följande.

I likhet med tingsrätten anser hovrätten att någon annan påföljd än fängelse inte kan komma i fråga för den brottslighet som AK har gjort sig skyldig till. Brottslighetens straffvärde motsvarar fängelse ett år. Den förhållandevis långa tid som gått sedan brottsligheten begicks bör beaktas vid straffmätningen. Fängelsestraffets längd ska därför bestämmas till tio månader.

Min bedömning

Jag instämmer i hovrättens bedömningar och anser att hovrättens dom bör fastställas.

Prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens).

Högsta domstolen har såvitt jag har kunnat finna inte tidigare prövat frågor rörande tolkningen och tillämpningen av 6 kap. 3 § brottsbalken. Efter att ha tagit del av ett flertal domar från underrätterna kan jag konstatera att tolkningen och tillämpningen av den aktuella straffbestämmelsen inte är allt igenom enhetlig. Enligt min uppfattning kan det därför vara av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar ett mål av förevarande slag. AK har i överklagandet till Högsta domstolen angett att han medger sexuellt umgänge mellan honom och målsäganden enligt vad som anges i gärningsbeskrivningen. Jag kan dock konstatera att AK enligt vad som antecknats i hovrättens dom bestritt vissa andra för åtalet väsentliga omständigheter, t.ex. att han varit målsägandens tränare och vem som tagit initiativ till de sexuella handlingarna m.m. Det nu aktuella målet innehåller således bevisfrågor vilka i sig inte är av intresse ur prejudikatsynpunkt. Enligt min uppfattning är förevarande mål därför inte något lämpligt mål för en prövning i Högsta domstolen. Jag avstyrker prövningstillstånd.

Bevisning

Jag ber att få återkomma med bevisuppgift samt utvecklande av grunderna för min talan för det fall Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Kerstin Skarp

My Hedström

Kopia till
Utvecklingscentrum Göteborg
Åklagarkammaren i Östersund (AM-182082-11)